

TARIXIY-PEDAGOGIK MEROS VA ZAMONAVIY INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR INTEGRATSIYASI ASOSIDA O'QUVCHILARDA ILMGA INTILISH MOTIVATSIYASINI TARBIYALASH

*Xalqaro Nordic universiteti
Pedagogika yo`nalishi 1-kurs magistranti
Vaxobova Zilola Mirxalilovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqimizning boy ma'naviy-tarixiy poydevori, xususan, XX asr boshlaridagi jadid ma'rifatparvarlik harakatining yirik namoyandasi Abdulla Avloniyning pedagogik qarashlari va o'gitlarini zamonaviy ta'lim innovatsiyalari bilan sintezlash masalalari tadqiq etilgan. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5–7-sinf o'quvchilarida (kichik o'smirlarda) ilm-fanni egallashga bo'lgan ichki qiziqish, ijobiy motivatsiya va bilish faolligini yuksaltirishning pedagogik mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada an'anaviy qadriyatlar va raqamli didaktika imkoniyatlarini uyg'unlashtirish orqali yosh avlodning intellektual salohiyatini shakllantirish, ilmga intilishni shaxsiy hayotiy ehtiyojga aylantirishning samarali metodik tizimi va konseptual yondashuvlari boy dalillar hamda ilmiy manbalar asosida keng yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: tarixiy-pedagogik meros, jadidchilik, Abdulla Avloniy, innovatsion texnologiyalar, ilmga intilish motivatsiyasi, kichik o'smir, didaktik integratsiya, ichki motivatsiya, qadriyatga yo'naltirilgan ta'lim, ta'limiy hamkorlik.

Jamiyat taraqqiyotining bugungi shiddatli va raqamli bosqichida yosh avlodni intellektual salohiyatli, mustaqil fikrlaydigan va ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topishga qodir barkamol shaxs qilib tarbiyalash har qachongidan ham muhimroq strategik ahamiyat kasb etmoqda. Maktab ta'limi tizimida yuz berayotgan chuqur islohotlar va texnologik yangilanishlar sharoitida pedagogika fani oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri — bu o'quvchilarda, ayniqsa psixologik inqirozlar va emotsional beqarorliklar davrini boshdan kechirayotgan 5–7-sinf kichik o'smirlarida ilmga intilish motivatsiyasini tizimli ravishda shakllantirishdir. Faqatgina texnik vositalar yoki quruq akademik darslik qoidalari bilan zamonaviy bolaning fanga bo'lgan chinakam ixlosini uyg'otish mushkul. Buning uchun ta'lim jarayonida milliy o'zlik, asriy qadriyatlar va boy tarixiy-pedagogik merosimiz bilan eng so'nggi zamonaviy innovatsion texnologiyalarning oqilona hamda mazmunli integratsiyasini ta'minlash talab etiladi. Biz o'quvchining ongi va qalbiga ta'sir ko'rsatish orqali undagi ilm olishga bo'lgan intilishni tashqi majburlash omilidan ichki ma'naviy ehtiyojga aylantirishimiz lozim.

Ushbu muammoning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganar ekanmiz, taniqli rus psixologi L.S.Vigotskiyning shaxs rivojlanishi va uning motivatsion sohasi haqidagi

fundamental xulosalariga duch kelamiz. Vigotskiy ta'kidlaganidek, “Bolaning har qanday intellektual harakati va bilim olishga bo'lgan intilishi uning madaniy-tarixiy muhiti va o'sha muhitdagi qadriyatlar tizimi bilan bevosita bog'liqdir. Bola o'z xalqining ma'naviy tajribasini anglagan va his qilgan taqdirdagina unda chuqur, barqaror ichki motivatsiya shakllanadi” 1.[b-290]. Demak, zamonaviy maktab o'quvchisi o'zi o'rganayotgan fanlarning ildizlari buyuk ajdodlarimiz yaratgan sivilizatsiyaga borib taqalishini his qilishi va ayni paytda o'sha bilimlarni zamonaviy texnologiyalar (kompyuter modellashtirish, virtual laboratoriyalar, interaktiv dasturlar) yordamida qayta kashf etishi kerak. Aynan mana shu nuqtada tarixiy tajriba bilan zamonaviy innovatsiyalarning didaktik sintezi yuzaga keladi.

Pedagogik statistika va umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'tkazilgan monitoring natijalari shuni yaqqol ko'rsatadiki, dars jarayonlarida milliy-tarixiy kontentlar raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirib olingan sinflarda o'quvchilarning darsga bo'lgan bilish faolligi va qiziqishi 42 foizga oshgan, akademik o'zlashtirish ko'rsatkichlari esa sezilarli darajada barqarorlashgan. Professor J.G.Yo'ldoshev ta'lim mazmunini modernizatsiyalash va motivatsiyani yuksaltirish masalalarini tahlil qilib, shunday yozadi: “Biz o'quvchilarimizga g'arb texnologiyalarini berish bilan birga, ularning ma'naviy tomirlarini o'z tuprog'imizdan uzib qo'ymasligimiz kerak. Haqiqiy innovatsion ta'lim — bu milliy zamin ustiga qurilgan, jahon andozalariga mos keladigan ta'limdir. Shundagina bolada ilmga bo'lgan chinakam hurmat va intilish uyg'onadi” 3.[b-231].

Tarixiy-pedagogik merosimizning gultoji va buyuk ma'rifatparvar Abdulla Avloniyning “Turkiy Guliston yoxud axloq” asari bugungi kun maktab ta'limi uchun ham tuganmas motivatsiya manbaidir. Avloniy inson shaxsining shakllanishida ilm va ma'rifatning o'rnini mutloq yuqori qo'ygan hamda ilm olishni yoshlik davrining eng muqaddas burchi deb e'lon qilgan. Muallif asarida yozadi: “Ilm insoniyat uchun eng oliy, eng sharaflil va eng muqaddas bir fazilatdur. Ilmsiz kishi mevasiz daraxt kabidur, hayotning qadrini, dunyoning holini bilmas. Bolalarni yoshligidan ilm anjumanlariga jalb qilmoq, ularning ko'nglida ilmga nisbatan muhabbat uyg'otmoq muallim va tarbiyachilarning eng birinchi va muqaddas vazifasidir” 2.[b-142]. Avloniy o'z davrida yangi usul maktablarini tashkil etish orqali o'sha davrning eng yirik didaktik innovatsiyalarini (ko'rgazmalilik, sinf-dars tizimi, dunyoviy fanlar integratsiyasi) amaliyotga joriy etgan edi. Bugungi kun pedagogining vazifasi — Avloniyning ushbu o'giti va ma'rifatparvarlik falsafasini shunchaki matn sifatida o'qitish emas, balki uni zamonaviy interaktiv texnologiyalar vositasida darsning poydevoriga aylantirishdir.

Ushbu integratsiyani dars jarayonida amalga oshirishning bir qancha samarali pedagogik-metodik mexanizmlari mavjud. Masalan, aniq va tabiiy fanlar (matematika, fizika, kimyo, biologiya) darslarida “Ajdodlar merosi va zamonaviy fan” rukni ostida loyihali o'qitish (Project-based learning) texnologiyasidan keng foydalanish mumkin.

Bunda o'quvchilar kichik guruhlariga bo'lingan holda, buyuk allomalarimiz yoki jadid bobolarimizning ilm-fan rivojiga qo'shgan hissalarini o'rganadilar va olgan ma'lumotlarini zamonaviy multimedia dasturlari (infografikalar, 3D modellar, elektron portfoliolar) shaklida taqdim etadilar. Olim R.Ishmuhammedov innovatsion texnologiyalarning tarbiyaviy kuchi haqida to'xtalib, shunday yozadi: "O'quvchiga faqat 'ilm o'qi' deyish samara bermaydi. Ammo u o'zining kompyuterda yaratgan animatsion loyihasi orqali jadid ziyolilarining ilm yo'lidagi fidoyiligini ko'rsatib berganida, uning ichida milliy g'urur va ilmga bo'lgan intilish motivatsiyasi o'z-o'zidan portlab yuzaga chiqadi" 5.[b-199].

Shuningdek, darslarda "Keys-stadi" (vaziyatli tahlil) va muammoli ta'lim elementlaridan foydalanish ham o'smirlar motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi. O'qituvchi Abdulla Avloniy maktablarida yuz bergan real hayotiy va metodik qiyinchiliklarni, ta'lim yo'lidagi to'siqlarni muammoli vaziyat (keys) sifatida o'quvchilarga taqdim etishi mumkin. O'quvchilar "Agar men jadid maktabi mudiri bo'lganimda nima qilar edim?" yoki "Bugungi ilm imkoniyatlaridan foydalanib yurtimizni qanday rivojlantirish mumkin?" degan savollar atrofida interaktiv baxs-munozara (debat) o'tkazadilar. Mashhur pedagog olim R.Mavlonova o'z tadqiqotlarida qayd etganidek, "Kichik o'smir yoshidagi bolalarda o'zini ko'rsatish, shaxsiy fikrini isbotlash va ijtimoiy rollarni ijro etish ehtiyoji juda kuchli bo'ladi. Agar dars o'tmish poydevoriga tayanib, kelajak texnologiyalariga yo'naltirilsa, bolaning bilish motivatsiyasi eng yuqori darajaga yetadi" 4.[b-460].

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, Abdulla Avloniy kabi buyuk siymolarimizning boy tarixiy-pedagogik merosini bugungi kunning zamonaviy innovatsion texnologiyalari bilan uzviy integratsiya qilish o'quvchilarda ilmga intilish motivatsiyasini shakllantirishning eng mustahkam va ishonchli poydevoridir. Bu yondashuv ta'lim tizimida quruq texnokratiyaning oldini oladi, unga ma'naviy va milliy ruh bag'ishlaydi. Maktab ostonasiga qadam qo'ygan yosh o'smir o'zining buyuk tarixiy ildizlarini anglagan holda, zamonaviy ilm-fan cho'qqilarini egallashga kirishadi, bu esa kelajakda yurtimiz taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqadigan, yuksak ma'naviyatli va intellektual salohiyatli yangi avlod — Uchinchi Renessans bunyodkorlarining yetishib chiqishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vigotskiy L. S. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Pedagogika-Press, 1999. – 536 s.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy Guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 160 b.
3. Yo'ldoshev J. G., Hasanov S. Pedagogik texnologiyalar: O'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2009. – 216 b.

4. Mavlonova R., To'rayeva O., Xoliqberdiyev K. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2001. – 512 b.
5. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2008. – 180 b.
6. Ziyomuhammadov B. Pedagogika: O'quv qo'llanma. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2006. – 123 b.
7. Dolimov U. Milliy uyg'onish pedagogikasi. – Toshkent: Universitet, 2012. – 232 b.
8. Markova A. K. Formirovanie motivacii ucheniya v shkol'nom vozraste. – Moskva: Prosveshchenie, 1983. – 96 s.
9. Nishonova S. R. Mustaqillik va ma'naviy-axloqiy tarbiya asosi. – Toshkent: Fan, 2021. – 176 b.
10. Jabborova O. M. Milliy meros vositasida o'quvchilarning bilish faolligini oshirish. // Pedagogika, №3, 2023. – B. 45-52.
11. Alimov K. T. Zamonaviy darslarda integratsiyalashgan texnologiyalar va ularning samaradorligi. – Toshkent: Muharrir, 2024. – 190 b.